

відзначився 'ES BACHELOR' – від 35,6 до 45,3% залежно від зони вирощування. Інші сорти мали дещо нижчі показники – 31,3–42,7%.

Реалізація потенціалу вмісту олії в насінні значною мірою обмежується агрометеорологічними умовами, в яких вирощують сорти сої. Максимальним накопиченням цієї речовини характеризувалися 'ES COMPOSITOR', 'Чураївна', 'Atacama' та 'Acardia' (25,8, 25,7, 25,7 та 25,3% відповідно) у 2019 р. в зоні Степу. На Поліссі того ж року найбільшою її кількістю відзначилися 'ES COMPOSITOR' та 'Acardia' – 24,7 та 24,2%. Середній уміст олії впродовж проведення досліджень варіювався від 20,6 до 24,8%.

Для надання рекомендацій виробникам щодо добору сортів сої для їх господарств за ознакою вмісту «сирого протеїну» та вмісту олії придатних для вирощування в різних агрокліматичних зонах здійснено кластеризацію сортів.

У зоні Степу за якісними показниками виділено два кластери: перший – сорти 'Angelica', 'SOLENA'; другий – 'Atacama', 'Чураївна'. Сорт 'ES BACHELOR' найбільш віддалений від інших, що свідчить про його відмінність. Всі сорти з різ-

них кластерів належать до різних установ-оригінаторів.

У зоні Лісостепу виокремлено три кластери: перший – 'Angelica', 'SOLENA'; другий – 'Чураївна' та 'ES CHANCELLOR'; третій – 'Acardia' й 'ES COMPOSITOR'. Сорт 'Atacama' міститься у прилеглому кластері – це свідчить про його наближеність до 'Чураївна' та 'ES CHANCELLOR'. Сорт 'ES BACHELOR' найвіддаленіший від інших, відмінні сорти, які перебували в різних кластерах, різнилися за якісними показниками.

На Поліссі перший кластер сформували 'Angelica' та 'Чураївна', другий – 'ES COMPOSITOR' та 'ES CHANCELLOR'; третій – 'RGT SPHINXA' та 'ES BACHELOR'.

Отже, сорти сої з одного кластера, створені в різних установах, подібні між собою за проявом ознак, але не за походженням. Вони приблизно однаково реагують на умови вирощування та дію несприятливих факторів і мають доволі подібні закономірності у формуванні якісних показників. Тому для вирощування в одному господарстві необхідно обирати сорти, що за результатами аналізу опинилися в різних кластерах.

УДК: 061.1:[63:001.89](477)«1923/2023»

Костенко Н. П., к. с.-г. н., завідувачка сектору методичного забезпечення **Васьківська С. В.**, науковий співробітник

Димитров С. Г., к. с.-г. н., старший науковий співробітник

Лікар С. П., с.н.с. сектор методичного забезпечення Український інститут експертизи сортів рослин

E-mail: saffira_vsv@ukr.net

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОРТОВИПРОБУВАННЯ В УКРАЇНІ

Українську сортомережу було створено у складі Всеукраїнського товариства насінництва у 1923 році. Сортовипробування в Україні проводилося двома спеціальними організаціями: Сорто-насіннєвим управлінням (СНУ) Цукротресту і Всеукраїнським товариством насінництва. Випробування та дослідження сортів рослин в Україні на початку ХХ ст. (до 1923 року) мало суттєві незлагодженості в методиці дослідження: не було єдиного набору сортів та спільної програми. Методика сортовипробування щодо норм висіву, попередників, розміру облікової частини, ділянки, кількості повторень часто зазнавала змін навіть на одній і тій станції, що унеможливлювало зведення і узагальнення даних за декілька років. На такі показники як стійкість до хвороб приділялося мало уваги, при опрацюванні та обрахунку даних використовували метод інтерполірування, особливості реагування сортів на різкі зміни зовнішніх факторів взагалі могли ігноруватися.

З ініціативи вченого Б. А. Паншина на Третньому з'їзді селекціонерів і насіннезнавців в 1922 році (м. Київ) для більш детальної оцінки якості сортів рослин з 1923 року впроваджена

єдина система колективного сортовипробування для місцевого та закордонного асортименту насіння. До програми наукових робіт Української сортомережі було включено методологію дослідження сільськогосподарських культур, яка мала на меті вдосконалення та розроблення методики і техніки сортовипробування. Дослідження сортів на той час включали такі напрямки: біологічне вивчення сортів (реакція на природні умови зростання); господарське вивчення сортів (урожайність, мукомельні та хлібопекарські властивості, хімічний склад тощо), морфологічне та географічне дослідження.

Державна мережа сортовипробування розпочала свою діяльність з 1924 року, коли були організовані перші її 17 пунктів. Питання вдосконалення методики сортовивчення входило в план розвитку дослідної справи на 1927–1931 рр., який був прийнятий у Києві на II Всесоюзній науково-агрономічній нараді Цукротресту. Отримані 4-річні дані (1927–1931 рр.) результатів державного випробування показали надзвичайну його цінність і необхідність розширення та поглиблення загальнодержавного конкурсного сортовипро-

бування із загальною програмою, погодженим асортиментом, спільною методикою і єдиним координуючим центром.

Наприкінці 1938 року вперше Державною комісією із сорто випробування зернових культур при НКЗ СРСР було розроблено сортове районування. Розробку сортового районування проводили відповідно до ґрунтового-кліматичних зон, виділених всередині областей, республік колишнього СРСР. Одна із перших Методик з проведення досліджень сортів у польових умовах за редакцією професора В. С. Немчинова називалась «Методика и организация сортоиспытания» та опублікована у 1938 році. За часів існування СРСР методика постійно вдосконалювалася, доповнювалася за результатами методичних дослідів, які активно проводилися, починаючи з довоєнного періоду. Однією з найбільш поширених тем методичних досліджень було порівняльне вивчення норм висіву або площі живлення для декількох сортів культури тощо.

Після проголошення незалежності України була розроблена та у 2000 році надрукована «Методика державного сорто випробування сільськогосподарських культур. Загальна частина». За період з 2000 по 2017 рік методика переглядалася та видавалася з доповненнями і виправленнями, враховуючи темпи змін законодавства, євроінтеграційні процеси у державі, реорганізацію державної системи охорони прав на сорти рослин:

➤ методика державного випробування сортів рослин на придатність до поширення в Україні (видання друге, виправлене і доповнене), 2003 р;

➤ методика кваліфікаційної (технічної) експертизи сортів рослин з визначення показників придатності до поширення в Україні. Загальна частина. Випуск перший (видання третє, виправлене і доповнене), 2011 р;

➤ методика проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин на придатність до поширення в Україні. Загальна частина (видання четвєрте, виправлене і доповнене), 2017 р.

Значні зміни в сорто випробуванні та методології сортовивчення відбулися після приєднання в 1995 році України до Міжнародного союзу з охорони нових сортів рослин (UPOV), оскільки надання правової охорони на сорт рослин передбачало проведення тесту на відмінність, однорідність та стабільність (DUS-test), основою якого є дослідження морфологічних ознак на принципах єдиного підходу до особливостей групування сортів у досліді, кількості рослин, які обстежують при визначенні кількісних, якісних та псевдо-якісних ознак, фаз росту і розвитку рослин для проведення досліджень, допустимої кількості нетипових рослин, тощо. Методики UPOV постійно розробляються та вдосконалюються в розрізі окремих ботанічних таксонів, вони рекомендовані для використання всіма договірними сторонами Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин, що дає можливість здійснювати обмін результатами експертизи сортів на ВОС-тест між Компетентними органами.

Національні методики з експертизи на ВОС-тест розробляються на основі принципів та рекомендацій UPOV із залученням провідних наукових установ НААН та НАН України.

УДК 635.3:631.544.7

Коховська І. В., старший науковий співробітник

Сидорчук А. І., науковий співробітник

Лещук Н. В., д. с.-г. н., старший науковий співробітник, заступник директора

Український інститут експертизи сортів рослин,

E-mail: ira.kohovska@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ЕКОЗЕЛЕНІ ДЛЯ КУЛІНАРНОГО МОДЕРНУ

Нині багато хто прагне дотримуватися здорового та корисного харчування. З року в рік дедалі більшої популярності набуває так званий суперфуд – мікрогрін. Мікрогрін – це молоді паростки овочевих рослин та трав, які вирощуються у спеціально створених для цього умовах. Паростки містять велику кількість поживних речовин, вітамінів, мінералів, амінокислот. Так можна пророщувати майже всі культури: бобові, зернові, олійні, овочеві та декоративні лікарські. Це зелені паростки трав і овочів, що допомагають омолодити організм і покращити травлення. Принаймні так кажуть дієтологи. Сьогодні мікрогрін можна купити в супермаркеті або виростити самостійно на підвіконні.

З'явився мікрогрін у 70-х роках минулого століття, в процесі пошуку для космонавтів макси-

мально корисних продуктів, які б мало важили. Вивчаючи властивості паростків овочів, зелені і трав, фахівці дійшли висновку, що рослина, яка перебуває в початковій стадії росту, концентрує корисних речовин більше. Крім того, короткий період зростання не дає можливості рослинам накопичити шкідливі речовини, які неминуче є в зрілих рослинах, навіть вирощених в екологічно чистому середовищі. У їжу зелень можна вживати вже через 7–14 днів після того, як вона проросла. Зазвичай це паростки.

При виборі насіння для мікрогрину є певні обмеження: для мікрозелені не підходять рослини з родини Пасльонові (баклажани, помідори, картопля, перець), оскільки в їх паростках міститься соланін – отруйна речовина, яка може призвести до проблем із травленням. Не рекомендується також